

Xây dựng xã hội dân sự - những tiêu chí của thành phố văn minh, hiện đại và phát triển bền vững (trường hợp thành phố Hồ Chí Minh)

LÝ TÌNH THÂM^[1]

1-Xây dựng xã hội dân sự, tạo nền tảng và động lực phát triển nhanh và bền vững hiện nay ở TPHCM.

Vấn đề đặt ra

Sự phát triển ngày nay, xét về kết cấu xã hội, phải dựa vào 4 trụ cột: kinh tế thị trường, nhà nước pháp quyền, xã hội dân sự và môi trường sống. Vì vậy, yêu cầu cấp bách về sự phát triển đồng bộ hiện nay là phát triển và bốn trụ cột, trong đó trực tiếp là bộ ba định chế: kinh tế thị trường, nhà nước pháp quyền và xã hội dân sự. Song vấn đề xây dựng xã hội dân sự mới bắt đầu nghiên cứu ở nước ta, riêng từ thực tế TPHCM thì còn ít được nghiên cứu.

Trong nhận thức của cán bộ và nhân dân ta cũng còn chưa đủ rõ về xã hội dân sự, hoặc còn rất khác nhau. Trong bối cảnh và yêu cầu mở rộng, phát huy dân chủ theo định hướng XHCN, bồi dưỡng và phát huy nội lực, phát triển xã hội đồng bộ với phát triển kinh tế, phát triển nhanh và bền vững của đất nước và nhất là ở TPHCM thì cần nghiên cứu vấn đề một cách khoa học.

Những nghiên cứu thường chỉ mới đề cập đến bản chất, cơ cấu, giá trị, tác động và xu hướng, còn những vấn đề khác như động lực, nhân tố phát triển hay khía cạnh nền tảng của sự phát triển phát triển nhanh và bền vững đối với một nước như Việt Nam hay ở TPHCM thì hầu như không được đề cập. Về cách tiếp cận thì thường tiếp cận ở góc độ xã hội học hay xã hội chính trị mà chưa tiếp cận ở góc độ có chiều sâu *triết học phát triển*...

Do vậy, trước khi nghiên cứu sâu, chúng tôi thấy rất cần trình bày khái quát về chủ đề này, nhằm tranh thủ ý kiến đồng đảo cá nhà khoa học, nhà quản lý và dư luận xã hội, từ đó thống nhất nhận thức, đánh giá đúng thực trạng tình hình, dự báo xu hướng, và đề xuất giải pháp xây dựng xã hội dân sự ở TPHCM.

Để phát huy tinh thần và quyền tự do, dân chủ, thực hiện công bằng xã hội, tiến bộ và văn minh, phát triển bền vững thì một vấn đề lớn của xã hội hiện đại là xây dựng xã hội dân sự vững mạnh.

Ở Việt Nam và cũng như TPHCM, cùng với quá trình hiện đại hóa nền tảng vật chất kinh tế kỹ thuật thì cũng phải có nền tảng xã hội, xã hội hóa, dân chủ hóa xã hội. Nhưng trong thực tế ở đây có nhiều vấn đề đặt ra cần nghiên cứu giải quyết tạo động lực cho sự phát triển, rèn luyện con người và nền dân chủ. TPHCM đang là một trong 100 thành phố có tăng trưởng kinh tế nhanh nhất, vậy làm sao để khỏi mất cân đối về mặt phát triển xã hội, văn hóa? Phải chăng kinh nghiệm tăng trưởng nóng của Trung Quốc những năm gần đây đã cảnh báo chúng ta về những vấn đề xã hội trong cải cách, mở cửa?

Khái niệm và phạm vi xã hội dân sự

Xã hội dân sự là một vấn đề lớn, nhạy cảm của xã hội. Tuy nhiên trong việc xây dựng mô hình xã hội, từ trước tới nay ít đề cập tới xã hội dân sự. Khái niệm xã hội thường đề cập tới tương đối rộng hoặc mang tính hình thái kinh tế xã hội, hoặc mặt xã hội khác với kinh tế, hoặc cộng đồng xã hội. Vậy khi nói xã hội công bằng, dân chủ văn minh trong công thức mang tính mục tiêu dân giàu, nước mạnh...thì xã hội ở đây theo nghĩa nào? Theo chúng tôi hiểu xã hội ở đây là nghĩa rộng hoặc là hình thái kinh tế xã hội, chế độ kinh tế- chính trị xã hội, hoặc ít ra ngoài kinh tế. Khi văn kiện đại hội X nói xây dựng xã hội ta thành một xã hội

dân chủ thì vẫn theo 2 nghĩa rộng ấy. Chúng ta ít sử dụng khái niệm xã hội dân sự hay xã hội công dân, tức là xã hội theo nghĩa những cộng đồng xã hội là rung gian giữa gia đình (tư nhân) và nhà nước. Còn khi nói về các tổ chức xã hội (tổ chức chính trị xã hội hay xã hội chính trị) thì chúng ta hoặc xếp vài hệ thống chính trị và ở đó gắn với nhà nước, những tổ chức khác như xã hội nghề nghiệp không gắn với chính trị như hội làm vườn, hội tiêu dùng,... tổ chức phi chính phủ khác thì lại không nằm trong hệ thống chính trị, vậy nó nằm trong hệ thống tổ chức xã hội mà ở ta còn ít quan tâm đề cao vai trò của nó. Thực ra xã hội dân sự là bao gồm các tổ chức xã hội ngoài nhà nước, ngoài đảng phái (cầm quyền), ngoài doanh nghiệp (thị trường) (chứ không chỉ là tổ chức xã hội nghề nghiệp).

Về phạm vi và cấu trúc xã hội dân sự, theo Văn Đức Thanh^[2] có các tổ chức như sau:

Khác với các định chế xã hội chính trị,^[3] hệ thống các định chế xã hội dân sự chủ yếu gắn liền với đời sống hàng ngày của nhân dân, mặc dù không thể hoàn toàn tách rời các quan hệ xã hội - chính trị. Hệ thống này bao gồm các phương thức quan hệ và các thiết chế xã hội phi nhà nước tương ứng, mà phổ biến nhất là các định chế sau:

Định chế xã hội cộng đồng cư dân là hình thức tập hợp dân cư theo lãnh thổ cư trú, theo dòng họ và gia đình, như thôn, làng, ấp, bản, tổ dân phố; chi tộc, đại gia tộc... Với hệ thống chế định xã hội chủ yếu mang tính truyền thống văn hoá - đạo đức, tính hôn nhân và huyết thống, định chế xã hội cộng đồng cư dân là mắt khâu quan trọng nhằm phát huy tính tự quản của quần chúng nhân dân, của các "tiểu cộng đồng" trong xã hội. Tuy chịu tác động của chế độ kinh tế, chính trị, xã hội, song tính "tự nhiên" trong sự phát triển của nó vẫn giữ vai trò chủ đạo.

Định chế xã hội phi chính phủ bao gồm tất cả các tổ chức không thuộc bộ máy hành chính nhà nước và không nhằm mục đích lợi nhuận, không theo đuổi mục tiêu chính trị, được lập ra một cách tự nguyện, hợp pháp và có tư cách pháp nhân theo luật định. Tổ chức phi chính phủ có thể được các cá nhân hay tổ chức xã hội, thậm chí cả nhà nước, đứng ra thành lập, huy động đóng góp tài chính từ nhiều nguồn khác nhau để thực hiện các hoạt động không phân biệt chính kiến và địa dư. Có ba dạng chủ yếu của định chế xã hội phi chính phủ: tổ chức phi chính phủ mang tính chất quốc gia; tổ chức phi chính phủ mang tính chất quốc tế; và tổ chức phi chính phủ mang tính chất chính phủ.

Định chế xã hội tôn giáo, tín ngưỡng bao gồm những tổ chức và thành viên được hình thành và hoạt động theo những chế định xã hội đặc biệt, phản ánh bản chất, chức năng xã hội của tôn giáo, tín ngưỡng. Dưới chủ nghĩa xã hội, không thể không thừa nhận rằng tôn giáo, tín ngưỡng vẫn còn có cơ sở để tồn tại và vẫn tồn tại trên thực tế, nhưng định chế xã hội tôn giáo, tín ngưỡng đã mang đặc điểm khác và vai trò của nó trong đời sống văn hoá tinh thần của cộng đồng đã không còn vô giới hạn như trước. Đặc biệt, trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội - thời kỳ cải biến căn bản xã hội cũ để xây dựng xã hội mới "từ gốc đến ngọn", định chế xã hội tôn giáo, tín ngưỡng không thể không chịu ảnh hưởng của "cuộc cách mạng trong quan hệ của chính trị đối với tôn giáo". Chính vì vậy, khi xét đến tính đa dạng trong sự phát triển của ý thức chính trị xã hội chủ nghĩa ở nước ta, cần khắc phục ảnh hưởng tiêu cực của định chế xã hội này đối với đời sống xã hội và nâng cao chất lượng giáo dục thế giới quan vô thần khoa học.

Định chế xã hội kinh tế bao gồm toàn bộ các tổ chức kinh tế được hình thành trong đời sống xã hội cùng với hệ thống các chế định xã hội tương ứng. Sự phát triển của hệ thống các chế định xã hội này trong tiến trình lịch sử luôn phản ánh thể chế kinh tế - xã hội và trình độ phát triển của bản thân nền kinh tế. Đó là quá trình phát triển lịch sử từ *chế định công hữu giản đơn* thời công xã nguyên thủy đến các *chế định bất bình đẳng dựa trên chế độ tư hữu*, rồi cuối cùng dẫn đến sự ra đời tất yếu của *chế định công bằng và bình đẳng* trên cơ sở chế độ công hữu tự giác trong hình thái kinh tế - xã hội cộng sản chủ nghĩa. Tương ứng với lịch sử phát triển của các chế định ấy, các tổ chức kinh tế cũng ngày càng phát triển, hoàn thiện - từ hiệp tác giản đơn đến một hệ thống tổ chức kinh tế mang tính toàn cầu hoá cực kỳ phức tạp.

Ngoài các định chế xã hội phổ biến nói trên, trong đời sống xã hội hiện đại còn xuất hiện một số định chế xã hội dân sự khác, như định chế sinh hoạt cộng đồng về thể thao, văn hoá, ngôn ngữ, giải trí, du lịch, hội đồng hương... mang tính chất nhất thời, tôn chỉ không ổn định và phạm vi tác dụng không lớn trong đời sống xã hội dân sự.^[4]

Còn theo Đặng Văn Dinh, có 4 loại cơ cấu xã hội dân sự: tổ chức quần chúng (MO); tổ chức hiệp hội nghề nghiệp; các NGO Việt Nam; các tổ chức hoặc cơ sở dựa vào cộng đồng (CBO).^[5]

Cơ cấu xã hội dân sự như vậy là rất đa dạng.

Tinh tất yếu và vai trò chung nhất của nó

Xã hội dân sự ra đời là tất yếu từ nền kinh tế thị trường^[6] và xã hội có Nhà nước. Xã hội dân sự là tổ chức tự nguyện do dân lập ra để bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của họ trước sự xâm lấn của thị trường, cá lớn nuốt cá bé, và trước sự lạm quyền của nhà nước. Như vậy nó là tổ chức phi kinh tế và phi nhà nước. Xã hội dân sự như vậy là tất yếu và tồn tại hợp pháp, nghĩa là chính đáng và được nhà nước chấp nhận, hoạt động theo luật pháp mang tính chất tự nguyện, tự do, tự chủ, bình đẳng như một chủ thể có quyền trong xã hội, quyền của nhân dân, sau khi đã ủy quyền một phần quyền lực vào (cho) cơ quan nhà nước. Trước đây, cũng như khái niệm nhà nước pháp quyền, kinh tế thị trường, khái niệm xã hội dân sự vốn là sản phẩm của văn minh nhân loại nhưng thể hiện rõ trong xã hội tư sản nên ta coi như của tư sản nên không sử dụng là sai lầm.

Xã hội dân sự là một thực thể, nếu không xây dựng thì khó lòng có nền dân chủ pháp quyền, nền dân chủ từ dưới lên, của dân, do dân, vì dân, nền dân chủ tự nguyện, do dân làm chủ, lấy hiến pháp và pháp luật làm thần linh pháp quyền, nền dân chủ có tổ chức rộng rãi không chỉ là có nhà nước, nền dân chủ pháp quyền phải được phản biện từ xã hội dân sự, được giám sát từ xã hội dân sự và được kiểm soát, giám sát, kiểm tra từ nội bộ hệ thống nhà nước và hệ thống chính trị... Như vậy, **nền dân chủ pháp quyền** là khác dân chủ phi pháp quyền như dân chủ làng xã, hoặc những hình thức dân chủ khác, ban bố quyền dân chủ chỉ từ bên trên, bên ngoài, không có giám sát, phản biện từ xã hội, dân chủ từ bên trong quyền lực khác nhau của nhân dân.

Xã hội dân sự như vậy là có vai trò:

- **Là đối tác bình đẳng với nhà nước**, tham gia hoạch định chủ trương chính sách, đồng thời là người thực hiện và giám sát việc thực hiện chính sách của Nhà nước ...chứ không phải là cánh tay nối dài của Nhà nước;

- **Là đối quyền với quyền lực nhà nước**, đối quyền chứ không phải hoàn toàn đối lập (hay theo tôi không phải là đối kháng, nếu là Việt Nam ngày nay), mà chỉ là đối trọng mang tính phản biện xã hội nhằm hoàn thiện chính sách của Nhà nước.^[7]

Với xã hội dân sự thì, theo GS. Trần Ngọc Hiến, có điều kiện để nâng cao chất lượng cuộc sống và chống tham nhũng có hiệu quả hơn^[8].

Phải chăng, như có ý kiến đề nghị, thì các tổ chức quần chúng (đoàn thể) thuộc xã hội dân sự cần:

- Phải thật sự là tổ chức đoàn thể của các nhóm, giới, giai tầng phải thực hiện những chức năng mà chính quyền không thể làm tốt được, tức là phải phản biện, giám định, giám sát hoạt động của chính quyền, chứ không lao vào công việc phong trào, công việc mà chính quyền đã chịu trách nhiệm chính?

- Không nên ỷ lại, hưởng lương từ ngân sách, từ bầu sữa ngân sách, ăn theo chính quyền, bị hành chính hóa, thụ động?^[9]

Xã hội dân sự như vậy là một trình độ cao của văn minh của nền dân chủ pháp quyền, đề cao, phát huy dân chủ từ dưới lên, dân chủ trực tiếp, nhất là dân chủ pháp quyền xã hội chủ nghĩa.

Như vậy, xây dựng một xã hội dân sự hoàn chỉnh - là tạo nền tảng xã hội, động lực, một nhân tố cơ bản của sự phát triển phát triển nhanh và bền vững ở nước ta nói chung và ở TPHCM nói riêng.

2-Những tiêu chí của thành phố văn minh, hiện đại và phát triển bền vững (trường hợp TPHCM)

Khi bàn về thành phố văn minh, hiện đại - thành phố sống tốt và phát triển bền vững, người ta thường nói nhiều về các tiêu chí môi trường tự nhiên và một số tiêu chí về môi trường xã hội, về phát triển con người như việc làm, giáo dục, y tế...nhưng nhiều tiêu chí thuộc xã hội dân sự, xã hội dân chủ trong quan hệ với nhà nước pháp quyền của dân - do dân - vì dân thì chúng ta lại ít chú ý và cụ thể hóa nó.

Bài viết này chúng tôi muốn nhìn từ xã hội dân sự đối với một số tiêu chí văn minh, hiện đại và sống tốt, phát triển bền vững, mang bản sắc xã hội, văn hóa Việt Nam trong thời đại khoa học công nghệ và dân chủ mới- dân chủ pháp quyền.

Một xã hội văn minh, một thành phố sống tốt, không chỉ là về mặt môi trường tự nhiên hay các điều kiện phát triển phồn thịnh về kinh tế, cơ sở hạ tầng kinh tế kỹ thuật hiện đại, tiện lợi... mà điều không kém quan trọng, thậm chí rất quan trọng là môi trường xã hội, môi trường nhân văn và yếu tố con người phát triển, chế độ quản lý, lãnh đạo thật sự dân chủ, minh bạch, công khai, bình đẳng...

Phải chăng nhóm tiêu chí môi trường xã hội, môi trường sống chỉ là các tiêu chí:

- Via hè thông thoáng,
- Cây xanh,
- Có nhà ở,
- Tệ nạn xã hội giảm?

Nhóm phát triển con người chỉ là :

- Công ăn việc làm,
- Chăm sóc sức khỏe,
- Giáo dục,
- Giảm nghèo?

Hoặc nhóm các yếu tố quản lý (không nằm trong tiêu chí sống tốt) là:

- Hành chính không phiền hà,
- Thu thập ý kiến người dân,
- Cung cấp thông tin và thu thập thông tin từ người dân,
- Chỉ số người dân hài lòng qua dịch vụ công?

(là những như vẫn thường quan niệm hiện nay).

Chúng tôi nghĩ rằng, tiêu chí bề quản lý tạo môi trường cho người dân là một nhóm vừa thuộc điều kiện để sống tốt vừa thông qua đó thể hiện một xã hội, một cuộc sống, một thành phố sống tốt, văn minh và bền vững khi người dân được tôn trọng là người chủ, được hài lòng về chế độ lãnh đạo, quản lý (cố nhiên có tính tương đối biện chứng). Nói cách khác xã hội dân sự mà ở đó là một phương diện, một nhóm tiêu chí sống tốt. Như vậy, là 4 nhóm tiêu chí sống tốt chứ không phải là ba.

Xã hội đô thị là một xã hội phát triển nhanh, biến đổi nhanh, nhưng là xã hội kỷ cương và dân chủ, năng động, tự quản và tự do cao.. Đó cũng là một xã hội dân trí cao nhưng không

đồng đều, bên cạnh nhiều mặt văn minh vẫn còn những lạc hậu, bên khoảng sáng là chính vẫn còn khoảng tối.

Nước ta, theo các chuyên gia, đã có xã hội dân sự nhưng ở mức trung bình, nhiều mặt còn yếu:

- Xã hội dân sự ở Việt Nam rộng nhưng không sâu; tuy có đề cập trên văn bản nhưng trong thực tế yếu tố khích lệ tham gia của xã hội dân sự còn yếu;
- Xã hội dân sự ở ta còn tâm lý thụ động, chưa quen đòi hỏi chính quyền giải trình các vấn đề liên quan tới quyền của công dân và trách nhiệm của nhà nước;
- Ở Việt Nam xã hội dân sự còn hạn chế, còn yếu hơn chính quyền, chính quyền còn lấn át xã hội dân sự;
- Xã hội dân sự, nhiều tổ chức ở ta còn gắn trực tiếp với nhà nước, thậm chí sống nhờ nhà nước, chưa thể hiện thật sự đầy đủ quyền lợi người dân, có tính độc lập cao;
- Các nguồn lực của xã hội dân sự còn hạn chế, hoạt động chưa chuyên nghiệp. Cơ cấu nội bộ vẫn còn chưa thật dân chủ, minh bạch, còn mang tính hình thức, dựa dẫm;
- Môi trường hoạt động của xã hội dân sự chưa thuận lợi, chưa thật sự tạo điều kiện cho xã hội dân sự, giới quan chức còn ngại xã hội dân sự...^[10]

Do vậy, cần tích cực, chủ động xây dựng xã hội dân sự bằng những đạo luật dân chủ, nhất là ở các đô thị. Không có một xã hội dân sự phát triển thì khó có nhà nước pháp quyền phát triển, nền dân chủ pháp quyền phát triển và khó có chủ nghĩa xã hội chân chính. Đó là những quan hệ nhân quả. Chủ nghĩa xã hội không chỉ cần nền tảng kinh tế vật chất công nghệ hiện đại mà cả nền tảng xã hội dân chủ, công bằng, đồng thuận văn minh, cần nền tảng văn hóa nhân văn, tiên tiến, mở, đậm đà bản sắc dân tộc. Chậm xây dựng các nền tảng xã hội dân sự và văn hóa mở tiên tiến là làm chậm sự phát triển và khó có sự phát triển nhanh mà bền vững. Cần sớm khắc phục sự khiếm khuyết về xã hội dân sự trong *tam giác định chế* của xã hội hiện đại, văn minh. Không sáng tỏ về quan điểm và nhận thức chưa thông thì không thể có tiêu chí cụ thể trong xây dựng với tầm nhìn phát triển.

Từ nhận thức nói trên sau đây chúng tôi mạnh dạn nêu lên một số tiêu chí về xã hội dân sự - theo góc nhìn sống tốt, thành phố văn minh, hiện đại.

Những *tiêu chí của xã hội dân sự* cần thực hiện tốt để có một thành phố văn minh hiện đại, sống tốt và phát triển bền vững, trong hoàn cảnh hiện nay và 10 năm tới:

Trách nhiệm của người dân (tổ chức xã hội dân sự):

- 1- Chấp hành nghiêm chỉnh luật lệ trong giao thông, bảo vệ môi trường, trật tự xây dựng đô thị và nếp sống nơi dân cư, nơi công cộng.
- 2- Đóng góp ý kiến, phản biện xã hội với các quyết định của chính quyền có liên quan trực tiếp đến lợi ích của người dân^[11].
- 3- Khi cần tham gia kiểm tra, giám sát các hoạt động của chính quyền và đại biểu nhân dân mà họ bầu ra.
- 4- Tham gia xây dựng đô thị trên cương vị công tác và vị thế xã hội của mình.
- 5- Được quyền phát biểu chính kiến của mình theo điều kiện luật không cấm, và có lợi cho sự nghiệp chung.

Quyền lợi (tổ chức xã hội dân sự)

- 1- Được thông tin về những vấn đề liên quan tới quyết định của chính quyền khi người dân tham gia phản biện, kiểm tra, giám sát.
- 2- Người dân được bảo vệ khi bị vi phạm quyền công dân và quyền con người...

3- Người dân được chăm sóc sức khỏe, có điều kiện học hành suốt đời, có nơi vui chơi giải trí tùy lứa tuổi.

4- Người dân được phục vụ các dịch vụ công như dịch vụ hành chính, không bị hành, khi tiếp xúc với cán bộ chính quyền có tính bình đẳng (các công dân thi hành các công việc khác nhau mà thôi) như là người chủ, đối tác chứ không phải là người bị trị và đầy tớ.

5- Giữa những người dân sống với nhau, giao tiếp, ứng xử với nhau thì tiêu chuẩn cao nhất là luật pháp nhưng đồng thời là sống và giao tiếp có văn hóa, nghĩa tình trọng vẹn, tình - lý hài hòa.

6- Khi người dân bất đắc dĩ phải khiếu kiện, biểu tình, thì được chính quyền tạo thuận lợi, đón tiếp thân tình, giải đáp kịp thời và đúng pháp luật, đúng sự thật và thực tế, có lý có tình, hoặc hướng dẫn đến những nơi có thể giải quyết, chứ không phải với thái độ ngược lại.

7 - Mỗi người có quyền sở hữu riêng và giữ bí mật đời tư theo pháp luật.

Một số tiêu chí (mang tính gợi ý) trên đây có điều đã được thể hiện trong luật nhưng cũng có điều chưa có trong luật, chúng ta cần tiếp tục nghiên cứu và có thể luật hóa, hoặc quy phạm thể chế tiếp.

Chúng ta cần nghiên cứu cụ thể hơn nhóm các tiêu chí sống tốt văn minh, dân chủ, hiện đại, phát triển bền vững về mặt xã hội dân sự trong **quan hệ hài hòa, đồng thuận**^[12] với nhà nước pháp quyền của dân do dân và vì dân trong quá trình hoạch định chiến lược, quy hoạch thành phố Hồ Chí Minh.

Đây là một xu hướng xã hội không thể đảo ngược, nên không thể chần chừ, lẩn tránh, phó mặc cho tính tự phát.

---

[1] Viện Nghiên cứu xã hội TPHCM

[2] Bài viết: Quan niệm "định chế xã hội" - vấn đề lý luận cần thiết trong xây dựng nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa. Cập nhật: 19/1/2007, trên tạp chí Cộng sản Điện tử.

[3] Các yếu tố tạo thành hệ thống chính trị - xã hội ở Việt Nam bao gồm: Đảng Cộng sản Việt Nam, Nhà nước cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam, Đoàn Thanh niên cộng sản Hồ Chí Minh, Tổng Liên đoàn lao động Việt Nam, Hội Liên hiệp phụ nữ Việt Nam, Mặt trận Tổ quốc Việt Nam, Hội Nông dân Việt Nam, Hội Cựu chiến binh Việt Nam... Trong đó, Đảng Cộng sản Việt Nam giữ vai trò lãnh đạo đối với hệ thống chính trị và toàn xã hội; Nhà nước cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam chịu trách nhiệm quản lý nhà nước về mọi hoạt động xã hội.

[4] Bài viết: Quan niệm "định chế xã hội" - vấn đề lý luận cần thiết trong xây dựng nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa. Cập nhật: 19/1/2007, trên tạp chí Cộng sản Điện tử

[5] Xem, PGS.TS. Đặng Văn Dinh, Xã hội dân sự- bản chất, cấu trúc và xu hướng phát triển ở Việt Nam, Tạp chí Khoa học xã hội, số 12- 2006, tr 20.

[6] Theo GS. Trần Ngọc Hiến, xã hội dân sự là sản phẩm của nền kinh tế thị trường, ở đó tất yếu xuất hiện các tổ chức xã hội nghề nghiệp. (Xem Cơ sở khoa học - thực tiễn của chính sách văn hóa trong kinh tế, .Tạp chí Cộng sản số 20 (10-2006),, tr. 33),

[7] Xem, Đặng Văn Dinh, Xã hội dân sự- bản chất, cấu trúc và xu hướng phát triển ở Việt Nam, Tạp chí Khoa học xã hội, số 12- 2006, tr.20, 21. Các nước có xã hội dân sự phát triển, có hài hòa giữa kinh tế và xã hội trong phát triển..

[8] Xem thêm, GS. Trần Ngọc Hiến, Cơ sở khoa học - thực tiễn của chính sách văn hóa trong kinh tế, .Tạp chí Cộng sản số 20 (10-2006), tr. 33

[9] Xem ý kiến của Huỳnh Thị Kim Tuyền, Một số vấn đề đặt ra khi Việt Nam gia nhập WTO, Hội thảo khoa học, Văn hóa xã hội TPHCM khi Việt Nam gia nhập tổ chức thương mại thế giới WTO, tháng 12-2006, tr.235

[10] Có thể xem thêm: Đặng Văn Dinh, Xã hội dân sự- bản chất, cấu trúc và xu hướng phát triển ở Việt Nam, Tạp chí Khoa học xã hội, số 12- 2006, tr..22-24

[11] Xem Trần Văn Tuấn, Phương thức phản biện xã hội, Tạp chí Cộng sản, số 23 (12-2006), tr. 23-32; xem thêm: Nguyễn Quang Tuấn, Tăng cường sự tham gia của người dân trong quá trình hoạch định chính sách, Tạp chí Cộng sản, số 20 (10-2006), tr. 21-24.

[12] Ở những nước mà chính quyền nhà nước mạnh hơn, lấn sát xã hội dân sự thì dễ nảy sinh quan liêu, độc đoán, tham nhũng, ngược lại, xã hội dân sự mạnh hơn chính quyền nhà nước thì sẽ sinh ra tình trạng xã hội vô chính phủ, rối loạn. Do vậy, vấn đề là chủ động giải bài toán xã hội mà tạo nên đồng thuận, hài hòa hai định chế này mới là tối ưu, bền vững.